

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
НАРОДНА СКУПШТИНА
Одбор за уставна питања
и законодавство
04 Број: 011-1113/23-3
13. октобар 2023. године
Београд

УСТАВНОМ СУДУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Београд
Булевар Краља Александра 15

Одбор за уставна питања и законодавство Народне скупштине Републике Србије, на седници одржаној 13. октобра 2023. године, у вези са решењем Уставног суда број ПУз - 106/2019 од 5. јуна 2023. године, поводом поступка за утврђивање неуставности одредаба члана 210. став 1. тач. 2) и 3) и став 3), члана 2012. став 1. у делу који гласи у делу који гласи: „и 3)“ и става 2. и члана 213. ст. 1. и 2. Закона о здравственој заштити („Службени гласник РС”, број 25/19)

одлучио је да достави Уставном суду следећи

ОДГОВОР

Уставни суд је донео Решење Број: ПУз-106/2019 о покретању поступка за утврђивање неуставности одредаба члана 210. став 1. тач. 2) и 3) и става 3, члана 212. став 1. у делу који гласи: „и 3)“ и став 2. и члана 213. ст. 1. и 2. Закона о здравственој заштити („Службени гласник РС”, број 25/19 – у даљем тексту: Закон).

Уставном суду поднета је и иницијатива за покретање поступка за оцену уставности одредаба члана 206. и члана 210. став 1. тач. 2) и 3) Закона.

Иницијативу за покретање поступка за оцену уставности одредаба члана 206. Закона Уставни суд је одбацио као неосновану (тачка 2. изреке Решења).

Уставни суд је, ценећи да су оспорене одредбе члана 210. став 1. тач. 2) и 3) Закона правно и логички непосредно повезане са одредбом става 3. тог члана, члана 212. став 1. у делу који гласи: „и 3)“ и став 2. и члана 213. ст. 1. и 2. тог закона, на основу члана 53. став 1. Закона о Уставном суду, оценио да има основа за покретање поступка за утврђивање неуставности и наведених одредаба.

У односу на одредбе члана 210. став 1. тач. 2) и 3) и став 3, члана 212. став 1. у делу који гласи: „и 3)“ и став 2. и члана 213. ст. 1. и 2. Закона, поставља се питање да ли су наведене одредбе у сагласности са одредбама члана 23. став 1. и члана 25. став 2. Устава којима је прописано да је људско достојанство неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите и да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог

слободно датог пристанка и да ли наведене одредбе Устава штите грађане само за живота али их не штите после смрти да буду предмет медицинских огледа; да ли грађани имају право за живота да се изјасне о пристанку за вршење обдукције за случај смрти; преузимање тела умрлог од стране факултета здравствене струке за извођење практичне наставе, без за живота дате изјаве умрлог о завештању тела, оверене код надлежног органа.

Народна скупштина је, 3. априла 2019. године, донела Закон о здравственој заштити („Службени гласник РС”, број 25/19), који је ступио на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије” (осим одредбе члана 115. став 1. тачка 2) која се примењује истеком 36 месеци од дана ступања на снагу Закона.

Оспореним одредбама Закона утврђено је да факултети здравствене струке могу преузимати тела, органе и ткива умрлих и идентификованих лица, ради извођења наставе: ако се ради о умрлом лицу без породице, а оно само се за живота није изричито, у писменом облику томе противило; уз сагласност породице, ако се умрло лице за живота није изричито, у писменом облику, томе противило (члан 210. став 1. тач. 2) и 3). Под члановима породице у смислу овог члана подразумевају се: супружници и ванбрачни партнери, деца рођена у браку и ван брака, усвојитељи и усвојеници, старатељи и штићеници, хранитељи и храњеници, родитељи и други крвни сродници у правој линији без обзира на степен сродства, као и крвни сродници у побочној линији закључно са трећим степеном сродства (члан 210. став 1. тач. 2) и 3) и став 3). Факултет здравствене струке може непосредно преузети тело умрлог и идентификованог лица по прибављеном мишљењу надлежног органа локалне самоуправе (члан 212. ст. 1. и 2). Факултет здравствене струке не може тело умрлог лица које је без породице да користи у практичној настави шест месеци од преузимања, ако члан породице умрлог лица за кога се није знало у тренутку смрти, у року од шест месеци од дана преузимања тела од стране факултета здравствене струке, поднесе писмени захтев факултету здравствене струке за повраћај тела умрлог лица, факултет је дужан да тело умрлог лица врати члановима породице.

Спорно питање које се поставља за Уставни суд јесте о томе да није изричито прописано ко, на који начин и на основу којих овлашћења проверава и утврђује (не) постојање наведене писмене изјаве, напомињемо да, по добијању обавештења из члана 212. став 3. Закона орган локалне самоуправе дужан је да обавести факултет здравствене струке о умрлом и идентификованом лицу, а чије се тело може користити у обављању практичне наставе, под условима прописаним овим законом. С обзиром на то да орган локалне самоуправе обавештава, прикупља податке о идентитету умрлог, те издаје релевантна документа по том питању, такође, мора по службеној дужности проверавати постоје ли и друга релевантна документа, у овом случају, експлицитно противљење састављено у писменој форми.

Напомињемо, такође, и то да је одредбом члана 21. Конвенције о заштити људских права и достојанства људских бића у погледу примене биологије и медицине – Конвенција о људским правима у биомедицини („Службени гласник РС-Међународни уговори”, број 12/10) прописано да је забрањено остваривати новчану добит и располагање делом људског тела, људско тело и његови делови не смеју бити, као такви извор новчане добити.

Напомињемо да је закон у том делу у потпуности сагласан са одредбама наведене конвенције.

Законом је потпуно системски уређена област преузимања тела умрлих лица ради извођења практичне наставе, утврђени су и обезбеђени услови за постизање стандарда квалитета и безбедности људског тела преминулог лица, као и услови рада и начина организације здравственог система у циљу обезбеђивања високог нивоа заштите тела умрлог лица које се користи у научне сврхе, као и уважавања приоритетних интереса за очување и заштиту основних људских права и достојанства умрлог лица.

Што се тиче дилеме, односно питања Уставног суда о томе да ли се питају сви наследници тј. да ли се тражи пристанак свих наследника умрлог лица, истичемо да је чланом 210. став 3. прописано да се под члановима породице у смислу овог члана подразумевају супружници и ванбрачни партнери, деца рођена у браку и ван брака, усвојитељи и усвојеници, старатељи и штићеници, хранитељи и хранјеници, родитељи и други крвни сродници у правој линији без обзира на степен сродства, као и крвни сродници закључно са трећим степеном сродства. Дакле, прво се тражи пристанак сродника у првом наследном реду, па уколико нема сродника у првом наследном реду, даје се пристанак осталих сродника, по реду наслеђивању, у складу са законским редом наслеђивања предвиђеним Законом о наслеђивању.

Напомињемо да у већини земаља Европске уније, тело кадавера може да се донира у научне сврхе пост мортем, без тестаментa, односно без претходне сагласности. У неким земљама, као што су Шпанија, Италија и Француска, донирање тела у научне сврхе је законска обавеза, што значи да се сви грађани аутоматски сматрају донорима, осим ако се изричито изјасне против тога. У другим земљама, као што су Немачка и Аустрија, донирање тела је добровољна одлука, али се грађани могу пријавити за донирање на националном регистру.

У Србији, донирање тела у научне сврхе је такође добровољна одлука. Грађани се могу пријавити за донирање на националном регистру или могу да изразе своју жељу породици или пријатељима. Вероватно је да се, скоро са сигурношћу може тврдити да онај ко се за живота изричито није противио да се његово тело након смрти користи за извођење практичне наставе да тај и није имао ништа против тога.

Наведеним одредбама дефинисано је у ком случају факултети здравствене струке могу преузимати тела, органе и ткива умрлих лица ради извођења практичне наставе. Такође, јасно је дефинисан начин поступања са телом умрлог лица, документација која се води и надзор од стране етичког одбора факултета. С обзиром на наведено у потврду оправданости примене ових одредаба, говоре чињенице везане за наставни процес и едукацију студената медицине и последипломаца.

Суштински све то је значајно у образовном процесу који се одвија на факултету здравствене струке. Практична настава на предмету Анатомија одвија се на кадаверима од оснивања Института за анатомију до данас и предуслов је адекватне едукације и образовања студената и будућих лекара.

Наиме, једини начин да се студенти медицине упознају са реалним анатомским структурама је спровођење практичне наставе на кадаверима. Практични део испита на предмету Анатомија се такође полаже на кадаверима. Адекватно познавање реалне анатомије човека предуслов је савладавања

градива из предмета који се касније обрађују у току студирања (патолошка анатомија, физиологија, патолошка физиологија, али и сви клинички предмети). Ово је посебно значајно за све студенте медицине који након завршеног факултета настављају своје усавршавање на некој од хируршких грана медицине где је неопходно непрекорно познавање анатомије. Познавањем анатомије постиже се висока безбедност пацијената на операционом столу, што је највиши циљ.

Напомињемо, такође, да се на кадаверима изводе програми континуиране медицинске едукације који су веома значајни у едукацији младих лекара и лекара на специјализацији и подижу ниво знања учесника, њихову анатомску орјентацију, познавање анатомских структура, што све заједно доноси прецизнијем и квалитетнијем оперативном раду.

Уколико се практичан рад на кадаверима из неког разлога доведе у питање, добићемо лекаре без довољно практичног знања из анатомије човека, са теоретским знањем које неће бити довољно за разумевање медицине у целини, лекарима који ће се први пут сусрести са реалном људском анатомијом приликом првих операција (лекари хируршких грана) са неизвесним исходом.

Довођење у питање, на било који начин ових законских одредаба, односно процедура у вези са преузимањем тела умрлог лица и његовог коришћења у научне сврхе несумњиво води ка урушавању образовног процеса на медицинским факултетима који може имати далекосежне и несагледиве последице по безбедност и здравље грађана.

Имајући у виду изнето и одредбе Закона, као и значај преузимања тела умрлих лица ради извођења наставе; чињеницу да одлуку о преузимању тела од стране факултета здравствене струке доноси етички одбор факултета здравствене струке, који је дужан да надзире спровођење постука предвиђеног Законом подразумева да је факултет здравствене струке дужан да чува као професионалну тајну све податке који се односе на лице чији су органи и делови тела узети у смислу Закона (име и презиме, датум рођења, место и датум смрти, узрок смрти, број из медицинске документације и др.). Факултет здравствене струке тело умрлог лица после завршеног процеса практичне наставе из анатомије, сахрањује о сопственом трошку, такође је дужан да, у границама својих могућности, поштује посебне жеље завештаоца у вези са сахраном, кремацијом, верском церемонијом и друге јасно исказане жеље завештаоца у вези са поступањем са његовим телом ради извођења практичне наставе из анатомије. Свако поступање са телом умрлог лица у научне сврхе од стране факултета здравствене струке, а прописано је Законом, подразумева крајње професионалан и надасве хуман однос са пуно поштовања и хуманости према телу умрлог лица.

На основу наведеног, Одбор је мишљења да су одредбе члана 210. став 1. тач. 2) и 3) и став 3, члана 212. став 1. у делу који гласи: „и 3)“ и став 2. и члана 213. ст. 1. и 2. Закона о здравственој заштити („Службени гласник РС”, број 25/19) у свему сагласне са Уставом и ни у чему не повређују људска права прописана одредбама члана 23. став 1. и члана 25. став 2. Устава.

ПРЕДСЕДНИК

Јелена Жарић Ковачевић